

Keuze uit de aanwinsten

Afb. 1. MEESTER VAN DE SEBASTIAANSMARTYRIËN.

Boottocht van kleine zeenimfen getrokken door een hippocampus en dolfijnen.

Ivoor, H. 10,8 cm, Br. 30,8 cm. ZUID-DUISSLAND OF OOSTENRIJK, ca. 1660.

Opm.: Dit virtuoos gesneden reliëf kan worden toegeschreven aan een anonieme ivoorsnijder uit Beieren of Oostenrijk. Hij wordt met de noodnaam Meester van de Sebastiaansmartyriëen aangeduid, afgeleid van zijn hoofdwerken, twee 1655 en 1657 gedateerde reliëfs met het martelaarschap van Sebastiaan, respectievelijk in het Kunsthistorisches Museum te Wenen en het Landesmuseum in Linz (E. von Philippowich, *Elfenbein, ein Handbuch für Sammler und Liebhaber*, Braunschweig 1961, afb. 167–168). Kenmerkend voor de stijl van deze meester zijn de aandacht voor details en volume, de dynamiek in de voorstellingen, de expressieve gelaatsuitdrukkingen van de figuren en de spaghetti-achtige haarpartijen (C. Theuerkauff, 'Ivory', in: L. Horvitz Roth, *J. Pierpont Morgan, Collector: European Decorative Arts from the Wadsworth Atheneum*, Hartford 1987, p. 108; S.

Haag, 'A signed and dated ivory goblet by Marcus Heiden', *The J. Paul Getty Museum Journal* 24 (1996), pp. 45–59). De Meester van de Sebastiaansmartyriëen geldt als een van de belangrijkste ivoorsnijders van zijn tijd; hij wordt gelocaliseerd in de onmiddellijke omgeving van de keizerlijke *hofpainstecher* (hof-ivoorsnijder) Johann Caspar Schenck (ca. 1630–1674) uit Wenen.

De voorstelling lijkt een speelse variant te zijn op een mythologische scène, zoals de Zeevaart van Acis en Galathea. Een ivoorrelief met deze laatste voorstelling, naar een prentvoorbeeld van Jean Lepautre, wordt eveneens aan de Meester van de Sebastiaansmartyriëen toegeschreven. Het bevindt zich in de Skulpturengalerie te Berlijn (C. Theuerkauff, *Die Bildwerke in Elfenbein des 16.–19. Jahrhunderts*, Berlijn (Skulpturengalerie) 1986, nr. 81). Met dank aan Dr. Christian Theuerkauff voor zijn hulp bij de toeschrijving. *Herk.:* Geschenk van S.F. barones van Höevell-Teding van Berkhout en jonkvrouwe A.C. Teding van Berkhout, Bergen, 1998 (inv.nr. BK-1998-89).

Afb. 2. Twee kandelabers van lindenhout, compositie, gesso en messing, verguld en zwart gekleurd.

H. 70 cm, Br. 34,5 cm, D. 37 cm. NEDERLAND, ca. 1780–1800.

Opm.: De kandelabers zijn gebeeldhouwd als gesluerde Vestaalse maagden. Ze zijn vervaardigd in navolging van Franse voorbeelden van verguld en gepatineerd brons; verwante Franse exemplaren met Vestaalse maagden zijn bekend (kunsth. Partridge, Londen). In Nederland, waar weinig verguld brons werd geproduceerd, zijn in de tweede helft van de achttiende eeuw vele Franse voorwerpen, zoals wandarmen en klokkenkasten, in verguld hout nagebootst.

De kandelabers zijn onder de voet genummerd *ii* en *iii*. Vermoedelijk hebben ze oorspronkelijk deel uitgemaakt van een serie van vier. In 1789 leverde de Haarlemse beeldhouwer Hans Peter Nijborg (ca. 1736–1806) vier houten vaasvormige kandelabers, wit geschilderd en verguld, voor de regentenkamer van Teylers Hofje in Haarlem, waar ze op vier hoekconsoles werden geplaatst (R.J. Baarsen, *Meubelen en zilver op de tentoonstelling*

'Edele eenvoud, neo-classicisme in Nederland 1765-1800',

Haarlem (Frans Halsmuseum) 1988, cat.nr. 125). Ook eenvoudiger vaasvormige exemplaren zijn bekend (cat. tent. *Wonen in Arcadië, Het interieur van Nederlandse kastelen en buitenplaatsen*, 's-Hertogenbosch (Noordbrabants Museum) 1998, cat.nr. 90).

Over de vergulding is in later tijd een nieuwe vergulding aangebracht, die sterk vervuild is. Ook de zwarte laag is niet de oorspronkelijke. In de restauratiewerkplaats van het Rijksmuseum is gepoogd de latere vergulding te verwijderen, maar dit is tot op heden

niet mogelijk gebleken zonder de oorspronkelijke goudlaag sterk aan te tasten. Deze eerste laag is in twee kleuren goud.

Herk.: Geschenk van S.F. barones van Høevell-Teding van Berkhout en jonkvrouwe A.C. Teding van Berkhout, Bergen, 1998 (bruikleen sinds 1987; inv.nr. BK-1998-93).

Afb. 3. Mosterdpot van zilver met binnenbak van blauw glas.

H. 16,4 cm, Br. 12,8 cm, D. 8 cm.

Gew. (zonder binnenbak) 200 gr.

DEN HAAG, 1787, DOOF MARTINUS VAN STAPELE.

Merken: Den Haag, Hollandse leeuw, jaarletter Q = 1787, meesterteken een vaas onder drie vijfpuntige sterren onder een kroon in een schild = Martinus van Stapele.

Opm.: In de verzameling van het Gemeentemuseum in Den Haag bevindt zich een verwante mosterdpot van dezelfde maker uit 1793 (*Catalogus van Haagse zilverwerken*, Den Haag (Gemeentemuseum) 1962, nr. 165).

Herk.: Geschenk van S.F. barones van Høevell-Teding van Berkhout en jonkvrouwe A.C. Teding van Berkhout, Bergen, 1998 (inv.nr. BK-1998-90).

Afb. 4a-b. Een paar plaques van faïence.

H. 39 cm, Br. 37,5 cm.

DELFT, ca. 1690-1705, plateelbakkerij DE WITTE STARRE onder DIRCK WITSENBURGH en/of DAMMAS HOFDICK.

Merken: Ster in blauw in de glazuur.

Opm.: De vroegste Delftse plaques waren niet meer dan iets dikker uitgevoerde tegels van groot formaat. Deze konden niet zonder houder – in de zeventiende eeuw een houten lijst – opgehangen worden.

Aan het einde van de eeuw kreeg men in de faïence-industrie meer oog voor verfijning en ging men in enkele bedrijven plaques produceren met plastisch gevormde randen die één geheel vormen met de vlakke plaat. De rand van dit paar imiteert een gesneden houten lijst met medaillons met putti, bloemen en op de hoeken een buitenwaarts gericht blad. Zo rijk uitgevoerde lijsten zijn ongetwijfeld uitzonderingen geweest. Er zijn enkele verwante exempla-

ren bekend met een iets eenvoudiger lijst, gedecoreerd met takjes met bessen in reliëf (A. Vecht, *Frederik van Frijtom*, Amsterdam 1968, pp. 84-85). Ze zijn gemerkt LC voor Lambert Cleffius, die tot 1690 onder andere mede-eigenaar was van plateelbakkerij De Witte Starre. De landschappen op die kleine ovale plaques zijn in stijl wat vroeger dan de hier behandelde. De figuren in de landschappen op de nieuw verworven plaques doen erg denken aan die welke voorko-

men op een grote groep faïence die wisselend is gemerkt voor De Witte Starre en De Roos, een plateelbakkerij die Dammas Hofdijck in 1694 kocht.
Herk.: Verz. A. Vecht, Amsterdam; Verz. J. Vecht, Amsterdam; Bruikleen sinds 1962. Aankoop met gelden van de Rijksmuseum-Stichting van de erven J. Vecht, Amsterdam, 1998 (inv.nr. BK-1998-44).

Afb. 5. Een paar vazen van faïence.

H. 34 cm.

DELFT, ca. 1700–1705, plateelbakkerij DE PAEUW onder GERRIT PIETERSZ. KAM.

Merken: GK in monogram in blauw in de glazuur, voor Gerrit Pietersz Kam.

Opm.: Deze verfijnd gevormde vazen kunnen niet in één keer op de draaischijf zijn ontstaan. Net als het Chinees porseleinen voorbeeld waarnaar ze zijn gemodelleerd, werden ze in twee afzonderlijke delen gedraaid die vervolgens met waterige kleipap, de zogenoemde kles, aan elkaar werden gehecht. Daarna poetste de afwerker alle naden en oneffenheden met zijn spons weg. Dergelijke uit twee bollen opgebouwde vazen van Chinees porselein uit de Over-

gangsperiode (ca. 1620–ca. 1680) zullen bij de Delftse faïencebakkers vanaf ca. 1640 bekend zijn geweest; sedert het derde kwart van de 17de eeuw volgden ze het model meermaalen na. Was deze vorm omstreeks 1700 dus al betrekkelijk ouderwets, de decoratie op de vazen, met 'lange lijzen' – Chinese vrouwen – en Chinese hoogwaardigheidsbekleders op een veranda, werd ontleend aan de decors op eigentijds Kangxi porselein. Gerrit Pietersz. Kam, geboren omstreeks 1650, werd kort voor 1675 winkelhouder in plateelbakkerij De 3 Vergulde Astonnekens, een florerend bedrijf waarvan hij – inmiddels gedeeltelijk eigenaar – het laatste part in 1679 van de erven Wouter van Eenhoorn overnam. In 1700 of 1701

droeg hij De 3 Vergulde Astonnekens over aan zijn zoon Pieter en kocht samen met zijn zoon David plateelbakkerij De Paeuw. De relatief donkere en wat naar het grijs verlopende tint blauw, die omstreeks 1700 in zwang kwam, en de subtiel geschilderde vulling van bladmotieven tussen de vakken, maken een toeschrijving aan plateelbakkerij De Paeuw tussen 1700 en 1705, het jaar van overlijden van Gerrit Kam, aannemelijk.

Herk.: Verz. A. Vecht, Amsterdam; Verz. J. Vecht, Amsterdam; Bruikleen sinds 1962. Aankoop met gelden van de Rijksmuseum-Stichting van de erven J. Vecht, Amsterdam, 1998 (inv.nr. BK-1998-43).

Afb. 6. Groep van porselein, voorstellend de Herfst. H. 15,2 cm.

WEESP, ca. 1760-1765, porseleinfabriek van BERTRAM GRAAF VAN GRONSVELD DIEPENBROICK, het model toegeschreven aan CHRISTIAN GOTTLÖB BERGER (1730-na 1776).

Merken: Gekruisde zwaarden met drie bollen in blauw onder de glazuur.

Opn.: Geheel in de traditie van de Duitse porseleinfabrieken waar Van Gronsveld zich aan spiegelde, werden in de Weesper porseleinfabriek ook figuren geproduceerd. Van de

twee eerste werknemers van de fabriek die eind 1759 en begin 1760 uit Duitsland in Weesp arriveerden, Christian Gottlob Berger en Niklaus Paul, komt Berger het meest in aanmerking als modelleur van deze Herfst. Hij had een opleiding als modelleur in Meissen gehad, waar hij op 18 september 1747 als *Bossiererlehrling* werd ingeschreven. Paul daarentegen had een achtergrond als kleibereider en opzichter in de porseleinfabrieken te Höchst, Berlijn en Fürstenberg. Berger heeft vermoedelijk het overgrote deel van het

serviesgoed en wellicht alle figuren uit de eerste jaren van de fabriek ontworpen en vervolgens gemodelleerd. Hij liet zich daarbij inspireren door het serviesgoed uit Fürstenberg en de plasticjes uit Berlijn, de twee fabrieken waar hij na zijn opleiding in Meissen had gewerkt.

De Herfst is onderdeel van een serie van vier beeldjes van de vier jaargetijden. Van deze reeks zijn twee uitvoeringen bekend. De ene versie heeft een wat gelig uitgevallen pâte, de andere is wat witter en heeft bovendien in blauw onder de glazuur gedecoreerde ogen. Deze laatste uitvorming zal enkele jaren later zijn ontstaan dan het ontwerp, dat vermoedelijk uit 1760 of 1761 dateert, de jaren waarin Berger in Weesp actief is geweest. De Herfst behoort tot deze laatste uitvorming; het is opmerkelijk dat ook de druiventros blauw is geschilderd. Het Rijksmuseum bezit thans exemplaren van alle jaargetijden; dit is het enig bekende exemplaar van de Herfst.

Herk.: Kunsth. E. & H. Manners, Londen. Aankoop 1998 (inv. nr. BK-1998-88).

Afb. 7. Buste van zwart Engels aardewerk, voorstellend Michiel Adriaensz. de Ruyter, op een sokkel van zwart marmer en verguld brons. Gestempeld op de achterzijde van de buste: *DE RUYTER*. Geapliceerd op de sokkel het wapen van Michiel de Ruyter waaromheen de orde van Saint Michel waaronder een tablet met het opschrift: *Michel Adriansz De Ruijter Cheualier Admiral Général de l'Armée Navale des Prouïnces Vnies.&c.* H. 53 cm, H. zonder sokkel 31,5 cm.

ETRURIA (STAFFORDSHIRE), ca. 1780, fabriek van JOSIAH WEDGWOOD. De sokkel NEDERLAND?, ca. 1790-1810?

Merken: Wedgwood in blindstempel.

Opn.: In de loop van het jaar 1779 bestelde Lambertus van Veldhuysen, Wedgwoods alleenvertegenwoordiger in Amsterdam, bustes van beroemde Nederlanders uitgevoerd in het zogenoemde *black basalt*, door en door zwart Engels aardewerk. Slechts een Engelse samenvatting van de betreffende correspondentie is in het Wedgwood-archief bewaard gebleven. Daarin komt de volgende passage voor: *Is there no possibility of*

getting the heads of Mich. de Ruyter & John de Witt, cast to the sizes of 21 or 20 Inches, if the models be wanting nothing would be easier me thinks than to have 'em drawn here. (Velt-huysen aan Wedgwood, juni 1779; A. Kuiper-Ruempol, 'Wedgwood en Nederland in de 18de eeuw', *Mededelingenblad Nederlandse Vereniging van Vrienden van de Ceramiek* 106/107 (1982), p. 33 en noot 119). In de zomer van 1779 modelleerde de beeldhouwer William Hackwood voor Wedgwood een aantal bustes. Of hij ook de buste van De Ruyter heeft vormgegeven is niet duidelijk. Van Johan en Cornelis de Witt, Van Oldenbarnevelt, Hugo de Groot en Boerhaave zijn bustes bekend, waarvan de meeste, op hun originele sokkels van *black basalt*, omstreeks 54 cm hoog zijn, hetgeen met de door Velt-huysen aangegeven maat overeenkomt (Kuiper-Ruempol, p. 33 en noot 123, afb. 21, cat.nrs. 165-167; J.D. van Dam, 'Nederlandse helden in Black Basalt', *Vereniging Rembrandt* 6, nr. 3 (1996), pp. 28-29). De buste van De Ruyter is beduidend kleiner, net als het enig andere bekende exemplaar (veil. Soth-

eby's, Londen 4-2-1975, nr. 60). Het is niet bekend of van De Ruyter ook een grote versie is vervaardigd; evenmin weten we of van de overige Nederlandse helden kleine versies bestaan.

Het hierboven vermelde, tweede exemplaar van de buste heeft zijn oorspronkelijke, kleine ronde sokkel van *black basalt*. Aan de onderzijde van het exemplaar in het Rijksmuseum is te zien, dat ook deze buste aanvankelijk een dergelijke sokkel heeft gehad. Wanneer en waar de huidige sokkel, die het beeld een veel hoger aanzien verleent, is aangebracht, is niet duidelijk. Op stilistische gronden, en gezien de ongebruikelijke manier van vervaardigen waarbij het opschrift niet gegraveerd is maar meegegoten, lijkt een ontstaan in Nederland omstreeks 1800 waarschijnlijk. Nederland was allerm minst een centrum voor de vervaardiging van verguld brons; bij het produceren van een object zoals deze sokkel zou vermoedelijk een zilversmid zijn betrokken. *Herk.:* Veil. Christie's, Amsterdam 9-9-1997, nr. 43. Aankoop 1997 (inv.nr. BK-1997-39).

Afb. 8. Fles met schroefdoop van glas, gegraveerd met het rad met personificaties van de drie goddelijke en de vier kardinale deugden en een gekroond, niet geïdentificeerd, wapen.

H. 16,8 cm, Diam. 10,5 cm.
SILEZIE, HIRSCHBERGER TAL,
ca. 1700-1720.

Opm.: De personificaties van de deugden zijn paarsgewijze op vier van de acht zijden van de fles geplaatst; de andere vier zijden zijn elk gegraveerd met een bladerzuil. De Liefde (Caritas) is als enige alleen weergegeven; het wapen bevindt zich boven haar hoofd. Wellicht houdt deze uitonderlijke plaatsing verband met de gelegenheid waarvoor de fles is vervaardigd.

Lit.: P.C. Ritsema van Eck, *Glass in the Rijksmuseum*, dl. II, Zwolle 1995, nr. 453.

Herk.: Geschenk van S.F. barones van Höevell-Teding van Berkhout en jonkvrouwe A.C. Teding van Berkhout, Bergen, 1998 (bruikleen sinds 1987; inv.nr. BK-1998-92).

Afb. 9. Vijzel en stamper van brons met opschrift in Latijnse majuskels: *ENGBET TELINC EN IANNEKE SY HUISVROV M CCCCC XI*. Vijzel: H. 15,9 cm, Br. 18,8 cm, D. 18,2 cm.

Stamper: L. 33,7 cm.

NOORDELIJKE OF ZUIDELIJKE NEDERLANDEN, 1511.

Opm.: Dit is een uitzonderlijk vroege gedateerde vijzel uit de Nederlanden, waarbij bovendien de oorspronkelijke stamper bewaard is gebleven. De vijzel onderscheidt zich van

vergelijkbare exemplaren door het ontbreken van versiering, op het randschrift na. Er zijn latere, verwante exemplaren bekend uit onder andere 1537 (D.A. Wittop Koning, *Nederlandse vijzels*, Deventer 1953, p. 56, afb. 43), 1565 (O. ter Kuile, *Koper & Brons*, Rijksmuseum Amsterdam, Den Haag 1986, nr. 285) en 1594 (Wittop Koning, p. 38, afb. 17). *Herk.:* Geschenk van S.F. barones van Hœvell-Teding van Berkhout en jonkvrouwe

A.C. Teding van Berkhout, Bergen 1998 (bruikleen sinds 1987; inv.nr. BK-1998-91).